

Hrvoje Ivanković

FINE MRTVE DJEVOJKE U HRVATSKOJ SU JOŠ NA CIJENI

Mate Matišić: *Fine mrtve djevojke*
Redatelj: Dalibor Matanić
Dramsko kazalište Gavella, Zagreb
Premijera: 11. siječnja 2013.

U ljeto 2002. godine film redatelja Dalibora Matanića i scenariste Mate Matišića, *Fine mrtve djevojke*, osvojio je čak sedam nagrada na filmskom festivalu u Puli, uključujući i one za režiju te najbolji film po mišljenju stručnog žirija, publike i kritičara. Kritičari i filmom potaknute stručnjakinje i stručnjaci za razna područja društvenog života različito su, međutim, interpretirali Matanićevo i Matišićevo djelo: za jedne ono se hrabro suočilo s tabu temom hrvatske kinematografije i kulture, za druge ostalo je površno i stereotipno u prikazivanju lezbijiskog odnosa; jednima je predstavljalo snažnu kritiku hrvatskog društva i isključivosti s kojima smo svakodnevno suočeni, drugima je, pak, bilo njegovom isforsiranom i odveć karikiranom slikom što se kod ideologijom opterećenih interpretatora s lakoćom pretvorilo u blačenje autora i podsjećanje kako je baš taj Matišić sa svojim kazališnim komadima već i prije nastupao suprotiva temeljnim vrijednostima našeg "rvackog ognjišta.

Jedanaest godina nakon pulskog trijumfa *Finih mrtvih djevojaka*, dočekali smo i njihovu kazališnu verziju, pa se tako Mate Matišić po prvi puta našao u situaciji da vlastiti

filmski scenarij transponira u kazališnu dramu, kao što je prije toga u obrnutom smjeru učinio s nekoliko svojih dramskih tekstova (filmovi *Ničiji sin*, *Svećenikova djeca* te *Nije kraj*, nastao prema fragmentima drama *Žena bez tijela* i *Sinovi umiru prvi*). Predstava je postavljena u Dramskom kazalištu Gavella, koje je s Matišićevim dramama već imalo "skandalozna iskustva" (godine 1996. premijera *Andela Babilona* od dijela je javnosti ispraćena s toliko psovačkog bijesa s kakvim se nije susrela nijedna hrvatska predstava od 1971. i ITD-ovske praizvedbe Brešanova *Hamleta u Mrduši Donjoj*), a režija je povjerena upravo Daliboru Mataniću koji je prethodno režirao samo još jednu kazališnu predstavu: u riječkom HNK postavio je dramatičniju romana Damira Karakaša, *Sjajno mjesto za nesreću*.

Da je unatoč demokratizaciji i liberalizaciji našega društva koje se navodno dogodilo u proteklih desetak godina Hrvatska još uvijek sjajno mjesto za *Fine mrtve djevojke*, egzaktno se, nažalost, potvrdilo samo tri dana nakon premijere u kazalištu Gavella, kada je katolička udruga Vigilare pokrenula pravi mali križarski rat protiv plakata

Živko Anović, Ivana Roščić

Da je unatoč demokratizaciji i liberalizaciji našega društva koje se navodno dogodilo u proteklih desetak godina Hrvatska još uvijek sjajno mjesto za *Fine mrtve djevojke*, egzaktno se, nažalost, potvrdilo samo tri dana nakon premijere u kazalištu Gavella, kada je katolička udruga Vigilare pokrenula pravi mali križarski rat protiv plakata predstave na kojem su se u nježnom i bezazlenom zagrljaju našla dva kipa Majke Božje.

predstave (s autorskim potpisom Studija Cuculić), na kojem su se u nježnom i bezazlenom zagrljaju našla dva kipa Majke Božje. Scenarij koji je potom uslijedio bio je već prokušan i u nekim drugim slučajevima: plakatom povrijeđeni Hrvati zasuli su kazalište i internetske forume protestnim mejlovima i komentarima, javili su se dežurni čuvari čudoređa, oglasili se vjerski portali, a točku na "i" svojom je naredbom da se sporni plakat ukloni stavio zagrebački gradonačelnik, Milan Bandić. S novim plakatom predstava je nastavila svoj život, dočeka kavi uskoro još jedan bizaran susret sa stvarnošću o kojoj govori: referendumsku akciju inicijative "U ime obitelji", usmjerenu ovoga puta prema ustavnom ozakonjenju manjinske diskriminacije u Hrvatskoj.

U predstavi *Fine mrtve djevojke* između ostalog je, naime, riječ i o diskriminaciji: Iva i Marija, dvije mlade djevojke, lezbijke, od kojih je prva još u fazi propitivanja svojih seksualnih sklonosti, unajmljuju stan u kući prepunju čudnih likova, na

čelu sa stanodavkom, hodajućom kolekcijom moralnih minusa, čija će želja da jednoj od cura "uvali" svog psihotičnog sina Danijela završiti katastrofom. Kad velika mama shvati da u stanu drži "lezbace", svi će otonci biti otkočen: ohrabreni mamin sin u naletu će ludila silovati "izabranicu", potaknuta pravednim bijesom njena će ga prijateljica gurnuti pod vlak, a nju će pak u trajni invaliditet i nepokretnost gurnuti susjedi, predvođeni ratnim veteranom s progresivnim PTSP-om i gelerom u stražnjici.

Predstava je, kako se vidi i iz ovog sižea, obojana mračnim tonovima, no oni u potpunosti dominiraju tek u samoj završnici, a do tog trenutka gledamo svojevrsni *freak show* u kojem prevladavaju crnohumorni, karikaturalni i groteskno-satirički tonovi, kroz kakve je oslikana galerija likova iz bližeg i daljeg susjedstva: uz spomenute tu su i zlostavljana braniteljeva žena, luckasta prostitutka, privatni detektiv izbačen iz policije zbog problema s alkoholom, ginekolog koji u svom stanu ilegalno obavlja abortuse, njegov nijemi i autistični posinak, te stanodavkin muž; uz lvu jedino lice anđela u tom makabričnom košmaru u kojem će, na kraju, i on sam morati preuzeti ulogu egzekutora, zadavivši vlastitu ženu.

U odnosu na filmski scenarij Matišić je u dramskoj verziji *Finih mrtvih djevojaka* napravio niz bitnih izmjena u priči i karakterima. Dok je u drami lik Danijela psihološki čak i usložen, većina drugih likova prikazana je s puno više karikaturalnog (veteran, prostitutka), neki su, pak, potpuno izbačeni, a policijski inspektor (koji se u pojavljuje samo u okvirnim scenama, na početku i kraju filma) ovdje je provučen kroz čitavu dramu, kao poveznica svjedočenja na kojima se, pomoću niza *flash backova*, gradi njena dramaturška konstrukcija.

No najvažniji pomak, a za njega su podjednako zaslužni Matišić i Matanić, napravljen je u stilsko-izražajnom registru drame i predstave. Dok je film bio samo blago prožet grotesknim i crnohumornim elementima ovdje su oni došli u prvi plan, pretvarajući Matišićevu dramu u svojevrsnu karnevalizaciju hrvatskog društva, dajući manama i isključivostima komično obličje, pri čemu se autori predstave nisu bojali optužbi za stereotipnost likova te iskonstruiranost i naivnost pojedinih situacija. U ovoj je predstavi, naime, stil postao metaforom, a poruka je, onome tko je želi iščitati, bila više nego čitljiva: mane "bezaslenih" i

Sva ona komička energija koju predstava većim dijelom trajanja isijava ima i ulogu svojevrsnog trojanskog konja; svojim luckastim tonom i bizarnim duhovitostima predstava privlači i zadržava koncentraciju čak i onih gledatelja koji bi apriorno odbili gledati film ili predstavu koji se bave temom tragičnih posljedica homofobije i mržnje prema Drugom i Drugačijem.

malo "pomaknutih" ljudi iz našeg susjedstva mogu biti dobar materijal za viceve i tračeve, i možemo im se rugati i smijati – smijehom pravdajući psihotično ponašanje, isključivost, netrpeljivost i ispade – sve do trenutka dok se ne prelje kritična masa, pa se više takvih likova nađe u isto vrijeme, na istom mjestu, s istim naumom ili zadatkom, bez obzira da li je situacija nastupila spontano ili je riječ o jednoj od onih manipulacija kakvima često svjedočimo. U tom trenutku farsa se pretvara u tragediju, karneval prerasta u masakr, a likovi u grotesknom zrcalu najednom postaju stvarni ljudi, čije mane i isključivosti postaju konkretnim i vrlo ubojitim oružjem. To se upravo događa u *Finim mrtvim djevojkama*, pri čemu sva ona komička energija koju predstava većim dijelom trajanja isijava ima i ulogu svojevrsnog trojanskog konja; svojim luckastim tonom i bizarnim duhovitostima predstava privlači i zadržava koncentraciju čak i onih gledatelja koji bi apriorno odbili gledati film ili predstavu koji se bave temom tragičnih posljedica homofobije i mržnje prema Drugom i Drugačijem. Ovakvo je ipak gledaju, suočavajući se na kraju sa strašnim posljedicama društvene laži i apstrahiranja neprihvatljivih modela ponašanja, ali i njihovog poticanja od strane pojedinaca, društvenih skupina i institucija kojima su, ironije li, moral i duhovno zdravlje nacije, često temeljna parola vodilja. Zbog svega toga držim ovu predstavu izuzetno važnom u smislu njene društvene angaži-

Nataša Janjić

ranosti, a ako populizam koji joj je predbačen u nekim osvrtima i postoji on ovdje itekako ima svoj *raison d'être*. Nakon pretpremijere, ponovno sam, gledao *Fine mrtve djevojke* na dvadeset i sedmoj izvedbi u (polu)sezoni; prepuno gledalište, smijeh publike, pa opipljivo zaprepaštenje i jeza, te ovacije na kraju predstave (a kažu mi da je tako bilo na gotovo svim izvedbama za koje se, nerijetko, tražila karta više) u ovom slučaju imaju snagu argumenta, pogotovo kada znamo kako su u nekim krajnje ideologiziranim komentarima ovoj "umjetničkoj laži" sa sigurnošću predviđali da "neće imati publiku".

No *Fine mrtve djevojke* su, prije svega, vrlo koherentno i promišljeno umjetničko djelo, i bez toga bi, dakako, uzaludna bila sva njihova angažiranost i dovijljivost glede

Vrlo spretne i dosljedne u slaganju vremena, s dobro izbalansiranim ritmom cjeline i unutarnjom dinamikom prizora, *Fine mrtve djevojke* odlikuju se i s nizom dojmljivih glumačkih ostvarenja koja su uvjerljivim i mogućim učinila sve one brojne žanrovske i stilske transmutacije kakvima predstava obiluje.

Živko Anović

načina na koji za svoje "teze" uspijevaju zainteresirati najširi krug publike. Temeljna mizanscenska situacija (s kretom kao žrtvenikom u središtu scene) svojevrsna je parafraza antičke tragedije: gotovo svi likovi iz drame većim su dijelom predstave prisutni na sceni i imaju funkciju kora koji, umjesto strofama i antistrofama, situaciju komentira svojim šutnjama i ironičnim pjevanjem poznatih šlagera, a individualne eskapade likova koji izlaze iz kolektivne sigurnosti kora i ponovno se u njega vraćaju, dodatno pojačavaju svijest o mračnom okružju unutar kojeg Ivana i Nataša pokušavaju ostvariti svoju vezu. One ne ugrožavaju nikoga, no njih ugrožavaju svi, pri čemu svi likovi znaju sve o manama drugih, no što je šutnja (ili tzv.

tolerancija) veća to je veća i želja za pražnjenjem i izživljavanjem na onima koji su (svojim spolom, društvenim položajem, osobnom poviješću) najmanje zaštićeni. Inspektor koji vodi istragu je, pak, lice koje se uglavnom kreće povlaštenim prostorom gledatelja, sugerirajući kako je ta istraga (i ta šutnja) stvar svih nas, i kako smo mi u gledalištu samo produžetak onog kora na pozornici. Vrlo spretno i dosljedno u slaganju vremena, s dobro izbalansiranim ritmom cjeline i unutarnjom dinamikom prizora, *Fine mrtve djevojke* odlikuju se i s nizom dojmljivih glumačkih ostvarenja (prije svih, Živko Anović kao Danijel, Nataša Janjić kao Marija, Ivana Roščić kao Iva, Biserka Ipša kao stanodavka Olga te Darko Milas kao njen muž Blaž, ali

Nenad Cvetko, Nela Kocsis

valja pobrojati i duhovito-bizarne te nadasve funkcionalne kreacije Nele Kocsis, Franje Dijaka, Janka Rakoša, Filipa Šovagovića, Ane Kvrčić i Nenada Cvetka, kao i razložno konvencionalne role Svena Medvešeka i Đorđa Kukuljice), koja su uvjerljivim i mogućim učinila sve one brojne žanrovske i stilske transmutacije kakvima, ekvilibrirajući između duhovitog i užasavajućeg, realističnog i pomaknutog, predstava obiluje.

Ukratko rečeno, *Fine mrtve djevojke*, važan su kazališni događaj koja itekako nadilazi okvire rutinske realizacije rutinskog naslova s repertoara *mainstream* kazališta, a tome je, Bogu hvala, najmanje doprinio zabranjeni plakat predstave. Ako je, međutim, i on nečemu doprinio, onda

je to svakako svijest da su fine mrtve djevojke u Hrvatskoj danas potencijalno jednako "cijenjene" kao što su to bile i prije deset ili dvadeset godina.

P. S.

Zamolio sam uredništvo časopisa *Kazalište* da uz ovaj tekst objavi i povučeni plakat predstave *Fine mrtve djevojke*, kao puku ilustraciju onoga o čemu se u njemu govori. Ni Dramsko kazalište Gavella, ni Studio Cuculić nisu se, međutim, usudili poslati uredništvu fotografiju plakata čemu, čini mi se, nikakav dodatni komentar nije potreban.